УДК 658.5

Б.В. Дурняк, д.т.н., УАД, м.Львів
О.А. Машков, д.т.н., ДЕА м.Київ
В.І. Сабат, к.т.н., УАД, м.Львів
В. М. Тупкало, д.т.н., ДЕА м.Київ
С. В. Тупкало, к.е.н, холдинг «АСНОВА», м.Київ

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ТЕОРІЇ ПРОЦЕСНОГО УПРАВЛІННЯ

В статті розглянута сутність понять «процес» та «бізнес – процес» та їх різновидів як елементів науково–методичного апарату актуального напрямку загальної теорії управляння – теорії процесного управління.

В статье рассматривается сущность понятий «процесс» и «бизнес-процесс» и их различие как элементов научно-методического аппарата актуального направления – теории процессного управления

The article discusses the essence of the concepts of "process" and "business process" and the difference between them as elements of scientific and methodological apparatus actual direction - the theory of process management.

Ключові слова: процесне управління, процес, бізнес – процес, система бізнес – процесів, технологічні та управлінські бізнес – процеси.

Ключевые слова: процессное управление, процесс, бизнес-процесс, система бизнес-процессов, технологические и управленческие бизнес – процессы.

Keywords: process management, process, business process, and business processes, technology and management of business processes.

I. Вступ

В сучасних ринкових умовах господарювання все більш альтернативним стає процесний підхід до управляння діяльністю підприємств. Сьогодні реалії такі, що процесний менеджмент як прикладний напрямок загальної теорії менеджменту знаходиться в початковій фазі свого розвитку. Питання процесного підходу до управління широко відображені в багаточисельних працях вітчизняних та зарубіжних авторів, а саме, Еліферова В.Г., Репіна В.В., Калянова Г.Н., Мазура І.І., Харрингтона Дж., Й.Беккера та інших. Однак, незважаючи на велику кількість робіт на дану тему, багато з них мають або занадто загальний характер, або розглядають окремі аспекти використання процесно – орієнтованого управління на практиці. Проведений аналіз показує, що постійно зростаюча з кінця 80 – х років минулого століття увага бізнесу розвинутих країн до ідеї орієнтації структури підприємства на процеси призвела до відповідної реакції зі сторони спеціалістів в області менеджменту, вакуум, що утворився в розвитку методології процесного менеджменту, почав швидко заповнюватися різноманітними підходами і методиками. Разом з тим, до цього часу залишається неусталеним понятійний апарат означеного проблемного поля, зокрема, сутність та взаємозалежність понять «процес» та «бізнес – процес».

 © Б.В.Дурняк, О.А. Машков, В.І.Сабат, В. М.Тупкало, С.В.Тупкало

ІІ. Постановка завдання

Метою дослідження є уточнення понятійного апарату теорії процесного управління та надання авторських трактовок системоутворюючих понять на основі базових принципів детермінованості, повноти і несуперечності побудови організаційних систем.

ІІІ. Результати

Оскільки система управління будь-яким підприємством (організацією) є ієрархічною системою взаємодії елементів (об'єктів) управління, то в основі парадигми процесно - орієнтованого управління об'єктами управління є бізнес-процеси. Тому формування понятійної бази слід почати із з'ясування сутності та різниці між поняттями процес та бізнес-процес (табл.1).

Таблиця 1

Визначення понять «процес» та «бізнес – процес» різними авторами

Визначення	Автор, джерело
Процес – безліч закінчених зістикованих робіт, які в сукупності створюють продукцію, що має споживчу цінність для клієнта.	Martin J. Enterprise Engineering // The Key to Corporate Survival. –V.I-V. – UK: Savant Institute, 1994.
Процес — це потік роботи, що переходить від однієї людини до іншої, а для великих процесів, ймовірно, від одного відділу до іншого.	Робсон М. Практическое руководство по реинжинирингу бизнес-процессов / М. Робсон, Ф. Уллах.: Пер. с англ. под ред. Н.Д.Эриашвили. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. - 224с. - С.27.
Бізнес-процес - ряд взаємозв'язаних видів діяльності, що перетворюють входи у виходи.	ISO/IEC. Оценка и аттестация зрелости процессов создания и сопровождения программных средств и информационных систем - М.: Книга и Бизнес, 2001. -348 с.
Бізнес – процес - будь-які види діяльності в роботі організації.	Deming W. E. Quality, productivity, and competitive position.- Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology, Center for Advanced Engineering Study, 1982. – 373 p.
Бізнес – процес – це сукупність різних видів діяльності, в рамках якої «на вході» використовуються один або більше видів ресурсів, і в результаті цієї діяльності на «виході» створюється продукт, що представляє цінність для споживача.	Хаммер М. Реинжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе / М.Хаммер, Дж. Чампи: Пер. с англ. - СПб.: Изд-во СПбУ, 1997.- 332 с.

Бізнес-процес (процес) — стійка, цілеспрямована сукупність взаємозв'язаних видів діяльності, яка за певною технологією перетворює входи у виходи, що представляють цінність для клієнта.	Репин В.В. Бизнес-процессы компании: построение, анализ, регламентация / В.В. Репин. – М.:РИА «Стандарты и качества», 2007. - 240с.
Бізнес-процес - процес, який починається поза підприємством (з ринкової потреби) і закінчується поза підприємством (задоволення цієї потреби).	Вишняков О. Процессный подход к управлению. Основные понятия / О. Вишняков, В. Крохин // Антикризисный менеджмент.- 2004.- №1. - С.19-25.

В наведених визначеннях привертають на увагу два суттєві, на наш погляд, аспекти.

1. Багато авторів (наприклад, Репін В.В.) розглядають терміни «бізнес-процес» і «процес» як синоніми. Також в широко тиражованих виданнях [1, 4] висловлюється думка, що в контексті поняття «Система управління» між суттю «процес» і «бізнес-процес» немає різниці – це синоніми [4, с.29; 1, с.16].

2. Визначення понять «бізнес-процес» і «процес» мають однакову «горизонтальну» модель представлення «вхід – дія – вихід», яка не відображає сутності управління - єднання в нерозривне кільце чотирьох функцій управління - «плануй (Plan) – організовуй (Do) – контролюй (Check) – аналізуй і впливай (Act) ».

Вважаємо також, що наведене визначення М.Хаммера і Дж. Чампі а» [12] і подібні твердження інших фахівців є вельми розпливчатими. Якщо виходити з позиції, що бізнес-процес – це «сукупність різних видів діяльності», то він може містити в собі інші бізнес-процеси, але тоді виникає проблема єдиного центру управління бізнес-процесом.

Зупинимось на понятійному апараті. Ми вважаємо, що існує принципова різниця між поняттями «процес» і «бізнес-процес» (діловий процес). Процеси як причина зміни стану чого-небудь або кого-небудь, будь-якого об’єкту відносяться до любих систем, не обов'язково тільки економічних. Як приклад, можна говорити про процеси розвитку людини, процеси творчості, процеси вегетації рослин тощо. Тому ми вважаємо, що процес – це послідовність дій (робіт) або явищ чи впливів (наприклад, природних), спрямованих на досягнення певного результату.

В свою чергу, поняття «бізнес - процес» набуває яскраво вираженого економічного сенсу: в процесно - орієнтованій концепції управління організаційними системами бізнес - процес є самостійна організаційна підсистема, що спрямована на створення економічної цінності для організаційної системи «підприємство» шляхом реалізації певних дій для задоволення потреб її внутрішніх і зовнішніх споживачів. Для такої

організаційної підсистеми характерною ознакою є наявність суб'єкта управління, якого називають власником процесу і об'єкта управління, яким виступає або технологічний, або управлінський процес. Тобто бізнес-процес реалізується за допомогою певних наборів технологічних дій (робіт) під впливом певних управлінських дій конкретного центру відповідальності. Ми визначаємо технологічний процес (ТП) в широкому розумінні (а не як часто він вживається у вузькій трактовці в контексті технології виробництва певного продукту чи надання послуги) як ланцюжок дій посадових осіб чи виконавців, що однозначно виділяється по входу (входам) і виходу (виходам), кінцевою метою яких є створення цінності для споживача (замовника).

Щоби забезпечити функціонування і належні результати технологічного процесу, ним треба управляти за допомогою управлінського процесу (УП), під яким ми розуміємо циклічно повторюваний посадовою особою (керівником) у встановленому періоді часу ланцюжок функціональних управлінських дій по циклу PDCA. Таким чином, пропонується наступне визначення.

Бізнес – процес (БП) – це керована по циклу PDCA ієрархія внутрішніх і залежних між собою дій керівника і підлеглих йому об'єктів управління - УП або ТП.

В силу складності організаційної структури підприємства, наявності декількох управлінських рівнів виникає певна ієрархія і взаємозв'язок вищеназваних процесів (рис.1), тобто піраміда процесного менеджменту.

Тому вважаємо за потрібне ввести визначення наступних понять.

Управлінський бізнес – процес (УБП) – це керована по циклу PDCA ієрархія внутрішніх і залежних між собою функціональних дій керівника і підлеглих йому безпосередньо керівників нижнього (суміжного) рівня управління, кінцевою метою діяльності яких є вироблення управлінських рішень для безпосередньо підпорядкованих їм виконавців.

Власник управлінського бізнес – процесу - це керівник, що реалізовує при управлінні цикл PDCA відносно об'єктів управління, якими є його підлеглі власники бізнес – процесів і керівники, що реалізовують постійно при управлінні цикл DCA (організовуй-контролюй – аналізуй та впливай).

Технологічний бізнес - процес (ТБП) – це керована по циклу PDCA ієрархія внутрішніх і залежних між собою функціональних дій керівника і підлеглого йому безпосередньо технологічного (операційного) процесу, тобто сукупність технологічного та управлінського процесу (див. рис. 2).

Власник технологічного бізнес – процесу – це керівник, що реалізує при управлінні цикл PDCA відносно об'єктів управління, якими є його підлеглі -виконавці технологічного процесу виробництва продукції (послуги) для споживача.

Піраміда процесного менеджменту - це система взаємозв'язаних відносно дерева бізнес – цілей підприємства PDCA – циклів (Plan-Do-Check-

Act) власників управлінських і технологічних бізнес – процесів, DCA і DC – циклів відповідальних виконавців технологічних бізнес – процесів, яка (система) синтезована на основі вимог норм керованості, правил виділення і композиції управлінських і технологічних бізнес-процесів.

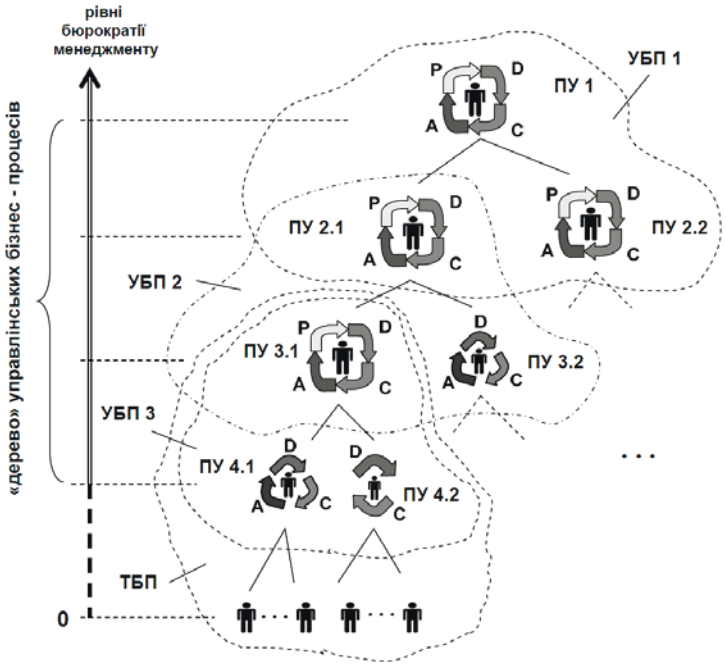

Рис. 1. Піраміда процесного менеджменту

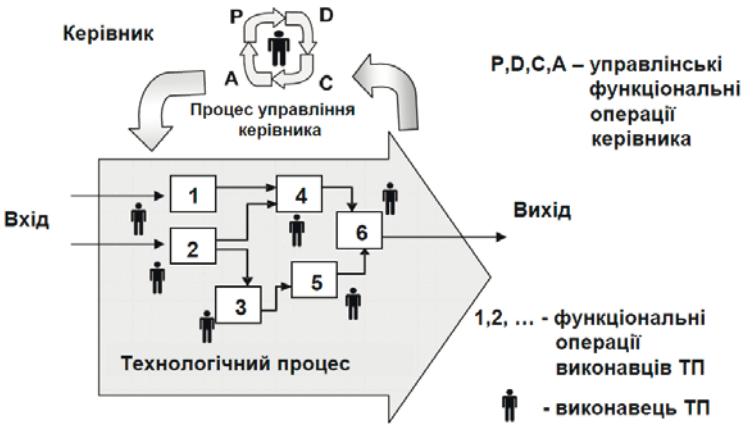

Рис. 2. Технологічний бізнес-процес

Щоби зрозуміти принципову різницю між поняттями «процес» і «бізнес-процес» в нашому трактуванні, доречно поставити питання: планування – це бізнес-процес, процес або одна з чотирьох (P-D-C-A) функцій чи видів управлінської діяльності будь-якого керівника в ієрархічній системі управління? У нашому розумінні сукупність дій з реалізації функції планування кожним керівником в рамках масштабу підприємства є процесом маштабу підприємства, оскільки в такому процесі немає єдиного відповідального у відмінності від бізнес – процесу як категорії, яка відображає взаємозв'язок об'єкту і суб'єкту управління – атрибутів системи управління. Якщо погодитися з автором [4], що «Планування» є бізнес – процесом, то хто на підприємстві тоді є власником такого бізнес-процесу ? Відповідь одна – директор підприємства, як і майже всіх інших міжфункціональних (наскрізних) процесів, оскільки лише він є управителем всіх керівників, які стоять на нижчих ієрархічних рівнях управління.

Планування на підприємстві завжди конкретно: за планування продажів відповідає комерційний директор, за планування виробництва - директор з виробництва, за фінансове планування - фінансовий директор тощо. Отже, планування, як одна з чотирьох обов'язкових функцій керівника в ролі власника бізнес - процеса створення споживчої цінності, є складовою частиною особистого управлінського (P-D-C-A) процесу (ПУ) кожного власника бізнес - процесів піраміди процесного менеджменту підприємства.

Щоби зрозуміти взаємозв'язки між усіма названими вище видами процесів, звернемося до прикладу нарис. 3. У цьому прикладі бізнес – задача сформульоване як «оцінити ринкову перспективу продукту «NEW», а споживчою цінністю, виробленою по встановленому процесі, є документ «Концепція продукту «NEW». Даний документ необхідний керівництву підприємства (споживачам цінності) для ухвалення управлінського рішення про початок масового виробництва і збуту нового продукту. У свою чергу, цей документ є результатом певних наборів технологічних процесів що виконуються під керуванням певних управлінських процесів конкретного центру відповідальності – керівника відповідного структурного підрозділу.

В якості вихідної посилки подальших міркувань щодо поняття «процес» в процесно - орієнтованій системі управління підприємством *пропонується* наступне визначення.

Процес у крос - функціональному розумінні як процес масштабу підприємства – це послідовність певного набору видів діяльності , що проходить через більш ніж один функціональний підрозділ підприємства для вирішення однієї з його бізнес – задач. **У монофункціональному розумінні процес** – це послідовність функціональних операцій (робіт), окремих виконавців потоку робіт, спрямованих на досягнення певного результату в рамках управлінської відповідальності одного функціонального підрозділу

З врахуванням суті введених нами понять «управлінський бізнес – процес» і «технологічний бізнес - процес» відносно запропонованої моделі

піраміди процесного менеджменту на рис.1 пропонується трактування наступного визначення.

Система бізнес - процесів підприємства - сукупність управлінських і технологічних бізнес - процесів, зв'язаних між собою відносно встановленій для даного підприємства топології піраміди процесного менеджменту.

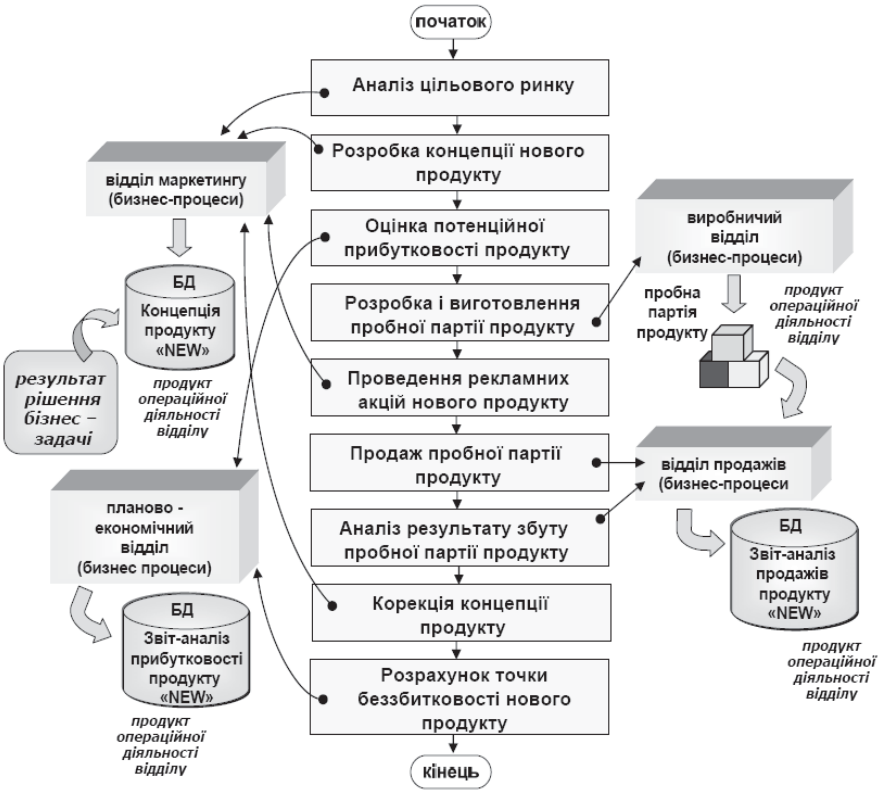

Рис.3. Процес рішення бізнес – задачі «Оцінка ринкової перспективи продукту «NEW»

IV. Висновки

Існуюче твердження про синонімічність понять «процес» і «бізнес-процес» не є коректним і розуміння методологічної різниці між цими поняттями в контексті теорії управління є ключем правильного системного рішення задачі реструктуризації системи управління підприємством відносно двох взаємозв'язаних проекцій «організаційна структура» - «бізнес-процеси».

З метою удосконалення термінологічної бази процесного підходу до управління запропоновані авторські визначення «процесу» і «бізнес-процесу» як системи понять, в якій повною мірою дотримані базові системоутворюючі принципи: детермінованість, ієрархічність, синергетичність, повнота і несуперечність побудови організаційних систем [10]. Це дає можливість формулювати і вирішувати задачу синтезу системи бізнес - процесів підприємства у вигляді піраміди процесного менеджменту, що забезпечує формування оптимальної організаційної структури процесно - орієнтованого підприємства.

1. *Елиферов В.Г.* Бизнес-процессы. Регламентация и управление /В. Г. Елиферов, В. В. Репин. Серия: Учебники для программы МВА.-М.: Инфра-М, 2005. - 319с.
2. *Калянов Г.Н.* Теория и практика реорганизации бизнес-процессов. - М: Синтег, 2000. - 212 с.
3. *Мазур И.И.* Эффективный менеджмент: Учеб. пос. для вузов/ Мазур И.И., Шапиро В.Д., Ольдерогге Н.Г. – М.:Высш.школа,2003.- 555с.
4. *Репин В.В.* Бизнес-процессы компании: построение, анализ, регламентация /В.В.Репин. – М.:РИА «Стандарты и качества», 2007. - 240с.
5. *Харрингтон Дж* Оптимизация бизнес-процессов. Документирование, анализ, управление, оптимизация /Дж. Харрингтон, К.С.Эсселинг, Харм Ван Нимвеген. – СПб.: Азбука, 2002.-238с.
6. Менеджмент процессов /Под ред. Й.Беккера, Л.Вилкова, В. Таратухина, М.Кугелера, М.Роземанна; [пер. с нем.] – М.: Эксмо, 2007.- 384 с.
7. ДСТУ ISO 9001:2009. Системи управління якістю. Вимоги.
8. ДСТУ ISO 9004:2006. Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності.
9. *Ван Гиг Дж.* Прикладная общая теория систем / Дж. ван Гиг; [пер. с англ.].- М.: Мир, 1981.
10. *Новиков Д.А.* Теория управления организационными системами / Д.А.Новиков. - М.: МПСИ, 2005. - 584 с.
11. *Котлер Ф.* Основы маркетинга/ Г.Армстронг, Дж. Сондерс, В.Вонг - М: «Вильямс», 2000г.
12. *Хаммер М.* Реинжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе: Пер. с англ./ М. Хаммер, Дж.Чампи. - СПб.: Изд-во СПбУ, 1997. - 332 с.
13. *Тупкало С.В.* Методика решения задачи оптимизации организационной структуры процессно-ориентированного предприятия на основе принципа «Структура следует за стратегией»/ С.В. Тупкало, В.Н. Тупкало // Системи управління, навігації та зв'язку: зб. наук. пр. ЦНДІНУ. - К., 2009. - Вип.3(11). - С.69 - 76.

Поступила 11.9.2013р.